

УДК 332.2

Цап В.Д., аспірант*

ВПОРЯДКУВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ З ВРАХУВАННЯМ СІВОЗМІН ТА ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ

Анотація. Розглянуто місце проекту сівозмін в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств, економічну роль проекту сівозміни, та врахування її вартості при формуванні витрат сільськогосподарського виробництва. Обґрунтовано розрахунки зменшення витрат виробництва, через спрощення процедури оформлення проекту сівозміни.

Ключові слова: проекти сівозміни, земельні відносини, проект землеустрою, нормативи оптимального співвідношення сівозмін еколого-економічне обґрунтування, формування витрат.

* Науковий керівник доктор економічних наук, професор О. М. Шничак

Постановка проблеми. Товарне виробництво сільгосппродукції в господарствах АПК, як і на будь-яких інших підприємствах будь-якої іншої галузі, здійснюється на основі технології виробництва – безвідносно до того наскільки глибоко усвідомлена та документована відповідна технологія.

Сільгоспвиробництво здійснюється на основі технологічних карт, в яких міститься інформація про характеристики земельних ділянок і вжиті на них заходи, спрямовані на забезпечення виробництва сільгосппродукції.

Проект сівозмін є складовою технологічної документації підприємства, на основі якого складаються технологічні карти виробництва конкретних культур на кожний конкретний рік.

Гострота теми сівозмін викликана наступними причинами:

1) В погоні за максималізацією доходів суб'єкти господарювання останнім часом стали масово порушувати послідовність сівозмін на користь культур с максимальною дохідністю. Це має наслідком виснаження ґрунтів, що збурує вчених та громадськість.

2) В очікуванні активізації ринку землі сформувалась велика кількість суб'єктів господарювання, націлених на надання різнобічних послуг у сфері земельних відносин. Пропозиція послуг з боку цих фірм тисне на ринок, який з боку попиту ще не сформувався.

3) Держава захищає національні інтереси щодо збереження і відродження ґрунтів на законодавчо-нормативному рівні

4) Протягом останніх 20 років склалась хибна ситуація, коли підприємства-виробники втратили культуру документування технологічних процесів. Об'єктивну потребу в запровадженні технологічних вимог і стандартів, індивідуальних для кожного підприємства, намагається перебрати на себе держава – як у вигляді безпосереднього запровадження технологічних вимог до виробничих процесів на підприємствах, так і в формі нав'язування суб'єктам господарювання послуг професіональних організацій з розробки внутрішньої технологічної документації – все це стосується також і чергування культур в сівозмінах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній, зокрема землевпорядній, науковій літературі все більше уваги приділяється землевпорядкуванню сільськогосподарських підприємств. Основними причинами є відсутність методики проведення землевпорядних робіт які б відповідали вимогам ринкової економіки та задовольняли економічну зацікавленість виробника, а також відсутність фінансування землевпорядних проектів так як фінансування покладено на власників сільськогосподарських підприємств.

Теоретичною основою досліджень є наукові праці вітчизняних учених з питань використання земель, враховуючи пріоритети охорони земель, виявляти шляхи досягнення високих економічних результатів через контроль при формуванні витрат виробництва сільськогосподарської продукції. Зокрема: А.Г.Тихонов, В.П. Феденко, В.М. Кривенко, А.М. Третяк та інших учених. Для їх проведення були використані результати виробничої діяльності та статистичної звітності підприємств, інформація Міністерства аграрної політики, інформаційної мережі інтернет.

Ціль роботи. Вивчення реального стану формування витрат виробництва сільськогосподарської продукції в умовах законодавчих змін щодо збереження родючості ґрунтів. Завадання дослідження – розглянути питання змінити умови складання та затвердження проектів сівозмін сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Черговість сівозмін є складовою частиною технологічного процесу виробництва продукції сільськогосподарським підприємством. Технологічний процес є основним активом такого підприємства.

Технологічний процес виробництва сільгосппродукції оформляється внутрішніми нормативними документами підприємства і вводиться в дію наказом керівника підприємства. З фінансово-економічної точки зору технологічний процес виробництва сільгосппродукції є нематеріальним

активом – об'єктом інтелектуальної власності: об'єктом авторського права – науково-технічним твором та/або комерційною таємницею.

Визначення сівозмін в умовах ринкової економіки входить до сфери компетенції сільгосппідприємства, як самостійного суб'єкта господарювання. Як і інші внутрішні документи, план сівозмін підприємство а) може розробити власними силами, б) придбати як послугу чи товар на ринку.

З економічної точки зору технологія виробництва, представлена у вигляді пакету технологічної документації, який, у тому числі, включає проект сівозмін, становить основний актив підприємства – ресурс, на основі якого підприємство отримує потік грошових коштів.

В 2004 році майже одночасно були прийняті два базові закони – "Про землеустрій" (22.05.2003 № 858-IV) та "Про охорону земель" (19.06.2003 № 962-IV), перший з яких був спрямований на Держкомзем і передбачав розробку проектів землеустрою щодо сівозмін, інший – на МінАПК і передбачав розробку агротехнічних паспортів, які спрямовані ту ж саму нішу, що й проекти землеустрою щодо сівозмін.

В питаннях розвитку ринків послуг, спрямованих на реалізацію положень згаданих вище законів, Держкомзем виявився більш активним, ніж МінАПК. Тож тема активізації ринку розробки проектів сівозмін є більш популярною, ніж тема активізації ринку розробки агротехнічних паспортів.

З точки зору захисту права суб'єктів господарювання на активи власних підприємств обидві теми – і розробка проектів землеустрою щодо сівозмін і розробка агротехнічних паспортів сторонніми ліцензованими організаціями – є цілком аналогічними. Вони потенційно позбавляють господарства можливості розпоряджатися власними активами.

До серпня 2010 року процес використання сільськогосподарських угідь був не контрольований. Постановою КМУ від 11 лютого 2010 року за № 164 затверджено нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах, яка розроблена з метою

реалізації положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів»

Прийняття таких нормативних документів обумовлено тим, що стан земельних ресурсів держави викликає все більше занепокоєння у зв'язку з прискоренням падіння родючості ґрунтів: зменшення вмісту гумусу і поживних речовин, збільшуються площі кислих та засолених ґрунтів, тощо. Як наслідок ґрунти втрачають продуктивність, а собівартість продукції зростає. Однією із важливих причин зниження родючості ґрунтів є порушення сівозмін. Вирощування енергоємних культур з року в рік призводить до виснаження ґрунтів, погіршення його водно-фізичних і хімічних властивостей та інших негативних наслідків. Особливо це поширилось з появою сільськогосподарських формувань з невеликими земельними площами. Крім того, сучасна кон'юнктура ринку примушує аграріїв вирощувати, передусім енергонасичені культури, що часто призводить до нехтування сівозмінами. Особливо це стосується соняшника, а в останній час ще і ріпаку.

На сьогоднішній день власниками земельних ділянок (паїв) самотійно обробляється дуже мала кількість, менше одного відсотка від загального кількості сільськогосподарських угідь, в основному земельні ділянки передаються в короткострокову оренду, як правило в побуті склалося так, що власника земельної ділянки не інтересує, як використовується його земельна ділянка, а більше зацікавлює розмір орендної плати. В такому випадку орендар зацікавлений по максимуму отримати дохід, вирощувати більш рентабельні культури, а значить і енергонасичені культури, яких потребує сучасна кон'юнктура ринка, що в подальшому надасть йому можливість виплачувати більш зацікавлену орендну плату власнику земельної ділянки. Такі орендарі не зацікавлені в довгострокових договорах оренди земельних ділянок, а також що б уникнути відповідальності за використання земельних ділянок за цільовим призначенням орендують не більше як 100га сільгоспугідь на одного орендаря.

Беручи до уваги статистичні дані по Запорізькій області, які наведені в табл. 1, можна зробити висновок, що не значна кількість землі 37,5 тис. га або 2,8 % від загальної кількості, обробляється дрібними господарствами-орендарями, проти значної кількості підприємств 1285 підприємств або 43,5%.

Таблиця 1

Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств за розміром сільськогосподарських угідь у 2011 році по Запорізькій області

	Кількість підприємств	Відсотків до загальної кількості	Площа сільськогосподарських угідь. тис. га	Відсотків до загальної площі сільськогосподарських угідь підприємств
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	2956	100,0	1359,3	100,0
у т.ч. площею, га				
до 50	1285	43,5	37,5	2,8
50,1-100	315	10,7	22,6	1,7
100,1-500	559	18,9	136,9	10,1
500,1-1000	173	5,9	126,8	9,3
1000,1-1500	79	2,7	98,5	7,2
1500,1-2000	62	2,1	107,3	7,9
2000,1-2500	47	1,6	106,4	7,8
2500,1-3000	38	1,3	103,1	7,6
3000,1-4000	41	1,4	142,0	10,4
4000,1-5000	29	1,0	129,4	9,5
5000,1-8000	33	1,1	203,6	15,0
8000,1-10000	8	0,3	71,6	5,3
більше 10000 га	5	0,2	73,6	5,4
Підприємства, що не мали сільськогосподарські угіддя	282	9,5	–	–

Запорізька область у цифрах – 2011

Головне управління статистики у Запорізькій області

Виконуючи Постанову КМУ від 11.02.2010 року за №164 «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» та законодавчу базу щодо земельного законодавства аграрії в обробітку яких більш як 100га землі, виникають додаткові витрати. Відділі земельних ресурсів, управління Держземінспекцій, управління Держкомзему перевіряючи сільськогосподарських виробників стосовно вимог земельного законодавства притягують до відповідальності посадових осіб, представників аграрних підприємств. Для

розробки та затвердження проекту землеустрою, щодо нормативів оптимально співвідношення культур у сівозмінах, аграрію потрібно, опираючись на практику, яка склалася на сьогоднішній день, понести витрати на складання та затвердження такої документації в розмірі від 50 до 150 грн. на один га.

Основною причиною відсутності замовлень на землепорядні проекти є фінансування проектних робіт власниками сільськогосподарських підприємств. Землевласники (землекористувачі) можуть фінансувати землепорядні роботи лише в тому випадку, коли додатковий прибуток з зв'язку з проведенням землепорядкування буде перевищувати затрати господарства на проектні роботи, коли землепорядний проект буде інвестиційною основою господарства.

Сільськогосподарські виробники підтримують заходи стосовно збереження родючості ґрунтів та впорядкування землекористування, передбачені законодавчими актами, на що неодноразово зверталися до Міністерства АПК, Кабінету Міністрів України та інших органів влади, з врахуванням таких пропозицій.

1. Оскільки нормативи оптимального співвідношення культур в сівозмінах (постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2010 р №164) не враховують розвитку сучасних ґрунтозахисних технологій в умовах нестійких погодних умов, доцільно дозволити фахівцям господарства розробляти порядок внутрігосподарського чергування культур у полях сівозміни. Такий порядок, затверджений управлінням агропромислового розвитку, має бути підставою для ведення сівозмін і здійснення державного контролю відповідними органами.

2. Удосконалити порядок виготовлення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь, який затверджено постановою Кабміну від 02.11.2010 року №1134. З цією метою бажано прискорити розробку проекту закону щодо внесення змін до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів» з тим, щоб такі проекти розробляти на

адміністративну одиницю (сільська, селищна, районна рада) без застосування штрафних санкцій за незатверджені проекти землеустрою.

В таблиці 2 наведено данні Європейського Союзу, стосовно отримання валового прибутку, та розміри площ сільськогосподарських господарств.

Таблиця 2

**Групування сільськогосподарських підприємств країн ЄС-27
за розміром валового прибутку, 2008 р**

Групи господарств залежно від розміру валового прибутку, тис. євро	Кількість господарств у досліджуваній групі, тис. од	Середня площа с.-г. угідь, га	Середні показники в розрахунку на одне господарство, тис. євро.			
			Валова продукція	Валовий чистий дохід		
				всього	На одного працюючого	На 1 га
До 10	2371	8,2	10,9	5,2	4,2	0,6
10-19	894	17,7	25,2	13,5	10,4	0,8
20-49	853	38,0	55,1	25,6	16,6	0,7
50-120	539	72,2	134,1	56,9	28,3	0,8
Понад 120	298	173,3	499,1	205,6	41,9	1,2
Всього	4955	31,9	63,8	27,9	17,4	0,9

Однією з найважливіших на нашу думку пропозицій є внесення змін у Постанову Кабінету Міністрів України від 11.02.2010 року, № 164, стосовно структури посівних площ, а саме сівозміна повинна бути неменше ніж з трьох-чотирьох культур, у відсотках затверджених Постановою і збільшуватися до кількості, яку господарство самостійно має право визначати виходячи з економічного обґрунтування отримання прибутку.

Висновки. Закон "Про землеустрій" передбачає втручання фахівців з землеустрою в господарську діяльність сільгосп підприємств без покладання на них економічної відповідальності за таке втручання, і тим самим порушує принципи державного управління за ринкових умов

Використання земель сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами повинно здійснюватися на основі землевпорядного проекту з запровадженням сівозмін, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування. Проект повинен відповідати вимогам

ринкової економіки та задовольняти економічну зацікавленість виробника. На законодавчому рівні необхідно вдосконалити систему фінансування землевпорядних робіт, або дозволити сільгоспвиробнику разом із спеціалістами управлінь Держкомзему та управлінь АПК із мінімальними втратами складати та затверджувати проекти щодо нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах.

Державне агентство земельних ресурсів України спільно з Міністерством аграрної політики і продовольства України мають:

1) Затвердити назву та зміст документу щодо сівозмін (проект сівозмін, агротехнічний паспорт тощо) а також назв та змісту інших складових сільськогосподарського землекористування, щодо яких законодавство вимагає встановлення нормативів

2) Забезпечити розробку рамкових нормативів щодо параметрів сільськогосподарського землекористування у національному, регіональному та місцевому масштабах

3) Визначити систему контролю за дотриманням рамкових нормативів (громадський нагляд, вибіркові перевірки тощо)

4) Визнати, що встановлення сівозмін є прерогативою суб'єктів господарювання, частиною технологічних циклів сільськогосподарського виробництва, індивідуальних для кожного господарства

5) Забезпечити можливість здійснення сільгоспвиробниками самостійної діяльності у відповідності до принципів Господарського та Цивільного кодексів в частині вибору способу розробки плану сівозмін

6) Відкоригувати базові принципи здійснення землевпорядних відносин, виключивши можливість втручання в господарську діяльність самостійних суб'єктів господарювання сторонніх осіб, у тому числі ліцензованих землевпорядників, які не несуть економічної відповідальності за результати діяльності сільгоспвиробника.

Література.

1. Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів» від 04 червня 2009 року №1443-VI Інформаційно-аналітичний центр «Ліга». – 2011.
2. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19.06.2003 року №963-IV Інформаційно-аналітичний центр «Ліга». – 2011.
3. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 року №858-IV Інформаційно-аналітичний центр «Ліга». – 2011
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року №2768-III. Х., «Одісей» 2010.
5. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» від 07.12.1984 року №8073-X Інформаційно-аналітичний центр «Ліга». – 2011.
6. Постанова КМУ «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» від 11 лютого 2010 року №164 Інформаційно-аналітичний центр «Ліга». – 2010.
7. Статистичний щорічник Запорізької області за 2011 рік.- З: «Поліграф» 2012.
8. Тихонов А. Г. Наукові підходи до землеустрійного проектування агроформувань на засадах сталого розвитку землекористування / А.Г. Тихонов, В.П. Феденко// Землевпорядний вісник. – 2002.
9. Третьак А.М. Землевпорядне проектування. Теоретичні основи і територіальний землеустрій / А.М. Третьак.- К.: Вища освіта, 2006.

Аннотація. Рассмотрены значимость проекта севооборотов в хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий, экономическую роль проекта севооборота, и учета ее стоимости при формировании расходов сельскохозяйственного производства. Обосновано расчеты уменьшения издержек производства, через упрощение процедуры оформления проекта севооборота.

Ключевые слова: Проект севооборота, земельные отношения, проект землеустройства, нормативы оптимального соотношения севооборотов, эколого-экономическое обоснование, формирование расходов.

Summary. Considered the relevance of the crop rotation project in the economic activity of agricultural enterprises, the economic role of the crop rotation project, and the account of its value in the formation of the agricultural production costs. Substantiated calculation to reduce production costs through simplification of crop rotation project.

Key words: The crop rotation project, land relations, land management, standards optimal balance of crop rotation, environmental and economic feasibility, expenses formation.